TARIXIY-MADANIY MEROSNI TASVIRIY SAN’AT ORQALI O‘RGANISH

Sh.A.Yusupova
Guliston davlat universiteti,
“San’atshunoslik” kafedra o‘qituvchisi,
L.I.Xoljigitova
Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi
ta’lim yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarixiy-madaniy merosni tasviriy san’at vositasida o‘rganishning ta’limiy va tarbiyaviy imkoniyatlari yoritilgan. Tarixiy obidalar, milliy me’morchilik namunalari, qadimiy shaharlar, amaliy bezak san’ati va xalq ijodini tasviriy san’at orqali o‘rganish o‘quvchilarning tarixiy tafakkuri, estetik didi, ijodiy qobiliyati hamda milliy qadriyatlarga bo‘lgan hurmatini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, tarixiy-madaniy obyektlarni rasm, rangtasvir, grafika, kompozitsiya va zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida tasvirlashning pedagogik imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tarixiy meros, madaniy meros, tasviriy san’at, rangtasvir, grafika, milliy qadriyat, me’moriy obidalar, estetik tarbiya, ijodkorlik, innovatsion ta’lim.

Bugungi globallashuv jarayonida yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ularning tarixiy xotirasini mustahkamlash hamda madaniy merosga bo‘lgan qiziqishini oshirish ta’limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. [Mirziyoyev Sh.M: 464-465] Har bir xalqning tarixiy-madaniy merosi uning milliy o‘zligini namoyon etuvchi muhim omildir. Shu sababli tarixiy obidalar, qadimiy me’moriy inshootlar, xalq amaliy san’ati namunalari, milliy naqshlar va tasviriy san’at asarlarini yoshlar ongiga singdirish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi.[Avloniy A: 160-163]

Tarixiy-madaniy merosni o‘rganishda faqat nazariy ma’lumotlar bilan chegaralanib qolish o‘quvchining mavzuni chuqur anglashiga har doim ham yetarli bo‘lavermaydi. Tarixiy obyektlarni ko‘rish, ularni tasvirlash, rang va shakllar orqali ifodalash, kompozitsiya yaratish jarayonida o‘quvchi ushbu merosni yanada chuqurroq his etadi. Shu jihatdan tasviriy san’at tarix va madaniyatni o‘rganishning samarali vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.[Hasanov R: 248-251]

San’at insoniyat m a’naviy madaniyatining tarkibiy qismi bo‘lib xizmat qiladi. U musiqa, teatr, kino, badiiy adabiyot, xoreografiya, tasviriy va amaliy bezak san’ati kabi ko‘plab san’at turlarini o‘z ichiga oladi. [Abdullayev N.U: 280-281]San’atning har bir turi o‘z oldiga qo‘yilgan vazifalarga ko‘ra turli vositalardan foydalanadi, masalan, adabiyot so‘zdan, musiqa tovushlardan, tasviriy san’at rang va chiziqlardan va hokazo. Shu bilan birga, har bir san’at turi yana bir necha tur va janrlarga bo'linadi.

San’atning eng qadimiy va keng tarqalgan turlaridan biri tasviriy san’atdir.

San’atkor o‘z asarlarida voqea va hodisalar, turli holatlarning ma’lum bir ko‘rinishini ifodalab, tasvir orqali ichki mohiyatni ochib, kishilarning ma’naviy qiyofasi, psixologik (ruhiy) holati va fikrlarini tasvirlaydi.[Baymetov B.B:192-196]

Rassom biror shaxs rasmini ishlar ekan, u hech vaqt uni faqat o'ziga o'xshatish bilan chegaralanmaydi, balki tasvir orqali, avvalo, o‘zining fikr va tuyg‘ularini tomoshabinga yetkazishga harakat qiladi. U dastlab g‘oyaga mos mavzu tanlaydi, voqea kompozitsiyasini quradi, shu yo‘lda izlanadi, naturani kuzatib, eskizlar chizadi hamda etyudlar yaratadi.[Bulatov S.S:384-388] Tasviriy san’atda predmetlarning shakli, hajmi, rangi, ularning o‘zaro muvozanatini to‘g‘ri ko‘rsatishda tasvirni aniq ishlash juda muhim.

Tasviriy san’at inson ongiga tezda ta’sir etib, unda ezgu hislar uyg‘otadigan, ma’naviy olamini boyitadigan san’at turlaridan biridir. Shu bilan birga, tasviriy san’at inson shaxsining shakllanishi va kamolga yetishiga yordam beradigan tarbiyachi hamdir.[Nabiyev A:210-210]

Tarixiy-madaniy meros deganda ajdodlardan avlodlarga o‘tib kelayotgan moddiy va ma’naviy boyliklar tushuniladi. Me’moriy yodgorliklar, qadimiy shaharlar, maqbaralar, masjid va madrasalar, milliy miniatyura san’ati, hunarmandchilik buyumlari, milliy liboslar, naqshlar, xalq amaliy san’ati namunalari ana shunday merosning muhim qismini tashkil etadi.

Tasviriy san’at esa insonning borliqni ko‘rish, anglash va badiiy obraz orqali ifodalash imkoniyatini beradi. Rassom tarixiy obidani tasvirlash jarayonida nafaqat uning tashqi ko‘rinishini aks ettiradi, balki ushbu obyektning tarixiy va estetik mazmunini ham ifodalashga harakat qiladi.

Masalan, Samarqanddagi Registon majmuasi, Buxorodagi tarixiy me’moriy obidalar yoki Xivadagi Ichan qal’a kabi obyektlarni tasviriy san’at mashg‘ulotlarida o‘rganish orqali talabalar ularning me’moriy tuzilishi, naqshlari, ranglari va kompozitsion xususiyatlariga e’tibor qaratadilar.[Axmedov M.K:175-176] Bu esa tarixiy ma’lumotlarning vizual obrazlar bilan bog‘lanishiga yordam beradi.

Tasviriy san’at orqali tarixiy merosni o‘rganishning ta’limiy imkoniyatlari ham juda keng bo‘lib, darslardagi har bir mavzuga bog‘lash mumkin. Tarixiy-madaniy merosni tasviriy san’at orqali o‘rganish bir necha muhim pedagogik imkoniyatlarni yaratadi.

Birinchidan, bunday yondashuv o‘quvchilarning kuzatuvchanligini rivojlantiradi. Tarixiy binoni chizish jarayonida o‘quvchi uning shakli, proporsiyasi, bezaklari, yorug‘lik va soya munosabatlarini kuzatadi. Natijada oddiy kuzatish badiiy-tahliliy faoliyatga aylanadi.

75-rasm. L. Bure. “Registon”

Ikkinchidan, tasviriy san’at estetik didni shakllantiradi. Tarixiy obidalardagi ranglar uyg‘unligi, naqshlarning takrorlanishi, geometrik shakllar va me’moriy kompozitsiyalarni o‘rganish orqali o‘quvchilarda go‘zallikni anglash va baholash qobiliyati rivojlanadi.

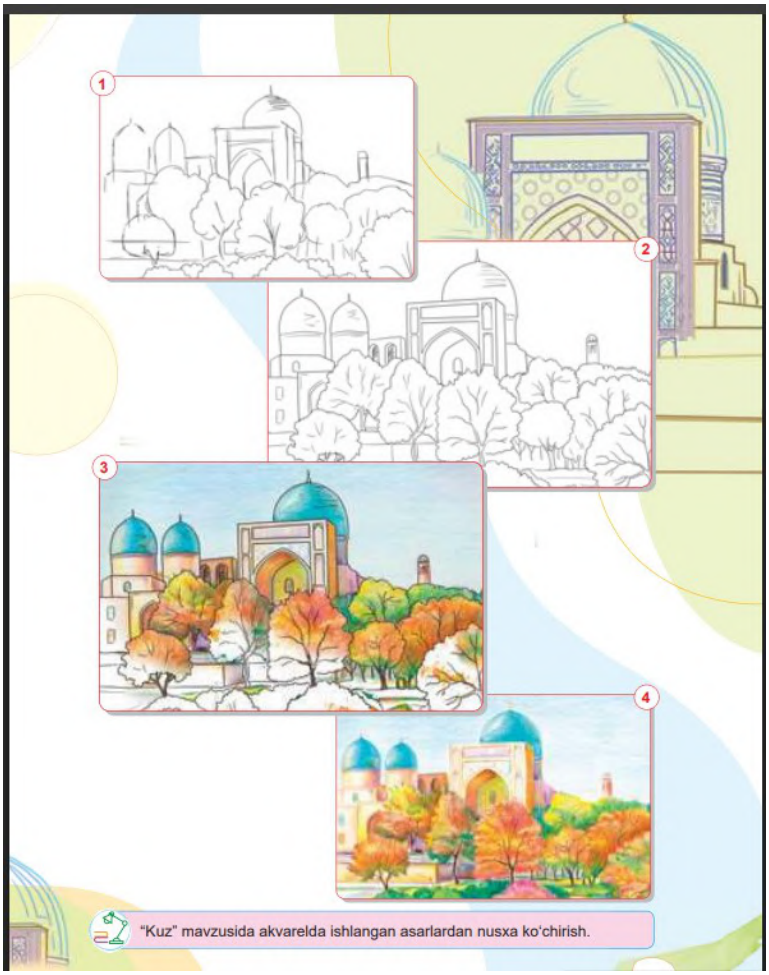
Uchinchidan, tarixiy obyektlarni tasvirlash ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. O‘quvchi mavjud obyektni shunchaki ko‘chirib chizmaydi, balki uni o‘zining badiiy qarashlari asosida tasvirlashga intiladi. Rang tanlash, kompozitsiya yaratish va tasviriy yechim topish jarayonida mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadi.

To‘rtinchidan, bunday mashg‘ulotlar milliy o‘zlikni anglash va vatanparvarlik tuyg‘usini kuchaytiradi. Ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan me’moriy va san’at yodgorliklarini o‘rganish yosh avlodda o‘z tarixiga hurmat va faxr tuyg‘usini shakllantiradi.

Tarixiy-madaniy ob’yektlarni tasviriy san’at orqali o‘rganishda mashg‘ulotlarni bir necha bosqichda tashkil etish mumkin.

Birinchi bosqichda tanlangan tarixiy obyekt haqida qisqacha tarixiy ma’lumot beriladi. Masalan, o‘quvchi obidaning qachon qurilgani, qanday maqsadda foydalanilgani, uning me’moriy xususiyatlari va tarixiy ahamiyati haqida ma’lumot to‘playdi.

Ikkinchi bosqichda obyektning vizual tahlili amalga oshiriladi. Bunda uning umumiy shakli, asosiy qismlari, geometrik tuzilishi, naqshlari va ranglariga e’tibor qaratiladi.

Uchinchi bosqichda obyektning eskizi bajariladi. Eskiz orqali umumiy kompozitsiya va obyektning qog‘ozdagi joylashuvi belgilanadi.

To‘rtinchi bosqichda asosiy tasviriy ish bajariladi. Bunda qalam, akvarel, guash, rangli qalam yoki boshqa tasviriy vositalardan foydalanish mumkin.

Yakuniy bosqichda bajarilgan ish tahlil qilinadi. O‘quvchi o‘z ishida tarixiy obyektning qaysi jihatlarini aks ettirganini tushuntiradi va uning tarixiy-madaniy ahamiyati haqida fikr bildiradi.

Tarixiy-madaniy merosni tasvirlash jarayoni faqat badiiy ko‘nikmalarni shakllantirish bilan cheklanmaydi. U yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasida ham muhim o‘rin tutadi.

O‘quvchi tarixiy obidani tasvirlar ekan, uning yaratilish tarixi, ajdodlarimizning me’morchilik va san’at sohasidagi yutuqlari haqida ma’lumotga ega bo‘ladi. Bu esa o‘quvchida o‘z xalqining tarixiga qiziqish uyg‘otadi.

Bundan tashqari, tarixiy obidalarni asrash, ularni kelajak avlodga yetkazish zarurligi haqidagi tushunchalar ham shakllanadi. Demak, tasviriy san’at mashg‘ulotlari madaniy merosni muhofaza qilish g‘oyalarini targ‘ib etishning ham samarali vositasi bo‘la oladi.

Xulosa qilib aytganda, tarixiy-madaniy merosni tasviriy san’at orqali o‘rganish ta’lim jarayonining mazmunini boyituvchi, o‘quvchilarning ijodiy va estetik qobiliyatlarini rivojlantiruvchi samarali vositalardan biridir. Tarixiy obidalarni kuzatish, ularni grafik va rangtasvir vositalari orqali ifodalash o‘quvchilarning nafaqat badiiy mahoratini, balki tarixiy tafakkurini ham rivojlantiradi.

Tasviriy san’at mashg‘ulotlarida tarixiy-madaniy meros obyektlaridan foydalanish yosh avlodda milliy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, tarixiy xotira va madaniy merosni asrash mas’uliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli tarixiy-madaniy merosni tasviriy san’at vositasida o‘rganish nafaqat san’at ta’limining, balki tarixiy va ma’naviy tarbiyaning ham muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdirasilov S.F. Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. T: Fan va texnologiya, 2012.
2. Abdullaev N. San’at tarixi.T: O‘qituvchi, 1986.
3. Abdullayev N.U. San’at tarixi. 1-jild.T: “O‘qituvchi”, 1987.
4. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud ahloq.T: “O‘qituvchi”, 1992.
5. Axmedov M.K. O‘zbekiston me’morchilik yodgorliklari tarixi va ularni ta’mirlash asoslari.T: “TDTU”, 2002.
6. Baymetov B.B. Qalamtasvir. Darslik.T: “Moliya-iqtisod”, 2007.
7. Bulatov S.S. O‘zbek xalq amaliy bezak san’ati. T: “O‘qituvchi”, 1991.
8. Hasanov R. Maktabda tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi.T: Fan, 2004.
9. Hasanov R. Tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi.T: “Fan va texnologiya”, 2009.
10. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. T: “O‘zbekiston”, 2021.
11. Muratov X., Mircakimova D., Abdullayev K. Tasviriy san’at: 6-sinf uchun darslik.T, 2022.
12. Nabiyev A. Tasviriy san’at va uni o‘qitish metodikasi. T: “Aloqachi”, 2005.

4-YO‘NALISH. MILLIY MUSIQA MEROSI VA MUSIQA TA’LIMINING O‘ZARO INTEGRATSIYASI: MUAMMO VA YECHIMLAR